

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Prof. Dr. Ali ÇELİK

1957 yılında Kütahya Merkez Ahiler köyünde doğdu. İlk okulu köyünde bitirdi. İmam Hatip Okulunu ve Lise Fark derslerini vererek Liseyi Kütahya'da 1975'te bitirdi. İzmir Yüksek İslam Enstitüsünden 1979 yılında mezun oldu. 03.08.1983/20.01.1986 tarihleri arasında katıldığı İstanbul Haseki IV. dönem ihtisas kursu Arapça bölümünü bitirdi. 1987 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisansını; 21.01.1994'de Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde de doktorasını tamamladı. 3 Ekim 1994 yılında ise Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında Yard. Doç. Dr. kadrosuna atandı. Süleyman Demirel Üniversitesinde yaklaşık beş yıl görev yaptı. 26 Mart 1999 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde aynı Anabilim Dalında Yard. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 11 Kasım 2000'de Doçent oldu. 20 Eylül 2006'da Profesör oldu. 2006-2012 yılları arasında aynı fakültede dekan olarak görev yaptı. Halen aynı fakültede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

“İslâm-İman İlişkisi” Konusunda Cibrîl Hadisinin Mâturîdî Yorumuna Esas Olan Rivâyetinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilişi

“Cibril hadisi”, sadece Hadis alanında değil, İslâmî ilimlerin Kelam-Akâid, Tasavvuf gibi muhtelif alanlarında da ilgi odağı olmuş bir hadistir. Hadisin temel hadis kaynaklarında yer alışı, İslâm'ın iman, amel ve ahlak esaslarını ihtiva etmesi hadisin Müslümanlar arasında yaygın olarak bilinmesini sağlamıştır. İcrâ etmekte olduğumuz sempozyumun adını taşıyan İmâm Mâturîdî hazretleri de bu hadisi, görüşlerine delil olarak kullanmıştır.

Ben tebliğimde, İmâm Mâturîdî'nin “İman” ve “İslam” kavramlarının ne anlam ifade ettiğini yorumlarken “Cibril Hadisi” nin hangi rivâyet tarîkini kullandığını, bu tarîkin diğer rivâyet tarîklerinden farkını ne olduğunu ve rivâyet tekniği açısından durumu hakkında bilgi sunmaya çalışacağım. Ancak konuya girmeden önce çok kısa tarihî arka plan üzerinde durmak istiyorum.

**İmâm Mâturîdî'nin yaşadığı yüzyıl
Hicrî IV. ve V. asırlar**

Yaşadığı bölge Mâverâünehir-Horasan bölgesi içinde Semerkand.

Bu yüzyılda bölge, düşünce faaliyetleri bakımından son derece hareketli.

-Mihne sonrası Mutezili ulemâ bu bölgeye sığınmış;

-Mürchie, Hâricilik, İsmâiliyye, Zeydiyye, Kerrâmiyye, Hanefilik gibi her biri kendi görüş ve düşüncelerini savunan, bunları kendince delillendiren İslâm düşünce hareketleri bu bölgede.

Mâturîdî, bu bölgede Semerkand'da Ebû Hanîfe'nin itikâdî ve Fıkhî düşüncelerinin tadrîs edildiği Dâr-ru'l-Cüzcâniyye olarak bilinen önemli bir eğitim merkezinde öğrenimini tamamlamış.

Bu düşünce hareketliliği içinde "İman-İslâm" kavramları ve aralarındaki ilişki konusu ilk tartışma konuları arasında. İbn Receb el-Hanbelî'nin de belirttiği gibi, "İman, İslâm, küfür ve nifak kavramları müslümanlar arasında tartışılan ilk problem kabul edilmiştir."¹ Bunun arka planına baktığımız zaman görünen şu: "Cemel ve Sıffin savaşlarından sonra Hâriciler'in Hz. Osman (35/656), Hz. Ali (40/661) ve taraftarlarını, hakemleri, tahkimi kabul edenleri, büyük günah işleyenleri tekfir etmeleri sonucu, İslâm düşüncesinde iman, küfür, nifak, fîsk, büyük günah, vaad ve vaid gibi problemler tartışılmaya başlanmıştır."²

Aslında tartışılan Hâricilerin ileri sürdüğü İman Nazariyesi ile buna karşı Mürchie'nin geliştirdiği İman Nazariyesidir. Bu tartışmalar başlangıçta Hâriciler ile Mürchie arasında ceryan ederken daha sonra genişleyerek devam etmiş, yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Başlangıçta siyâsi bir hareket olan Hâricilik, daha sonra itikâdî bir düşünce hareketine dönüşmüş ve tartışmaların zeminini oluşturmuştur. "Hâriciler, kendi fikirlerini benimsemeyen müslümanlara kâfir muamelesi yapınca, buna karşılık Mürchie, "ameilin imandan bir cüz olmadığını" işleyen nazariyesini geliştirerek Müslümanları Hâricî katliamından kurtaracak bir "iman anlayışı" ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu iki mezhep arasındaki tartışma, daha sonra Hadis taraftarları ile Mürchie arasında devam etmiştir. İslam mezheplerinden Mûtezile, Şîa ve bütün Hâriciler, amellerin, İman tanımına dâhil edilmesi konusunda birleşmişlerdir.

Hâriciler imanı, "farz kılınan bütün iyilikleri kalple, dille ve organlarla yerine getirmek" veya "taatlerin bütünü" olarak tanımlarken, Mürchie, imanı, "söz (ikrar+tasdik)" olarak veya "sadece kalbin fiili/mârifet" ya da "hem dilin hem de kalbin eylemi" olarak tanımlamışlardır.³ Hadis taraftarları, amellerin imanın

bir parçası olduğu konusunda Hâricilerle hem fikirdir. İslâm düşüncesinde, daha sonra bu tartışmalar çerçevesinde İman ve Amel ilişkisi konusunda, birisi Mürchie'nin, diğeri de Ashabu'l-Hadis'in olmak üzere iki ayrı "iman nazariyesi" geliştirilmiştir.⁴

Burada tabii olarak şu soru akla gelmektedir: Böyle farklı, birbiriyle karşıt görüşlerin yoğun bir şekilde tartışıldığı ortamda İmam Mâturîdî'nin durduğu nokta neresidir? Biz, İmâm Mâturîdî'nin, karşıt fikirler arasında tam "orta noktada" bulunduğu kanaatindeyiz. O, bu duruşuyla bir taraftan akıl – nakil arasında dengeyi kurarak bunun bilimsel temellerini ortaya koyarken, diğer taraftan ise, Müslümanlar arasındaki parçalanmışlığı gidermenin bir nevi fikrî alt yapısını tespit ediyordu.

Yani, İman ve islâm'ın aynı mânâyı ifade ettiğini ve İman'ın (Terim manasından hareketle) "Kalbin tasdiki" olduğunu ifade ederek Mürchie'ye yaklaşıyor⁵; Amel -iman ilişkisinde de Mürchie gibi düşünüyordu. Böylece, amellere inanmanın ayrı şey, farz olduğunu bildiği halde yerine getirmemenin ayrı şey kabul ediyordu. O bu yaklaşımla Ebû Hanîfe'nin yaptığı din-Şeriat ayrımı istikâmetinde düşünmektedir. Eğer Allah'ın bütün emirlerini yapmak din kabul edilseydi, bu durumda Allah'ın emirlerinden her hangi birini terk eden, Allah'ın dinini terketmiş olurdu.⁶ Tabiki, kasden inkarı kasetmiyor. Yani o, burada bütün inanç değerlerine "din" diyor ve iman da islâm da bu mânâda aynı şeyi anlatıyor. Bunun için iman, tasdikdir. Bu da kalbin fiilidir. Ameller-şeriat ise, âzâların fiilidir buna da "şerâî" diyor.⁷ Bütün bunlara ilâveten amellere de özen gösterilmesi gerektiğini de ileri sürerek bu düşüncesinde de Mu'tezile'ye yaklaşıyor.

İmâm Mâturîdî bu iki kavramın (İman-İslam) hakikatte aynı şeyi ifade ettiğini düşünmektedir.⁸ Ve delil olarak getirdiği Cibrîl hadisinin İbn Ömer rivâyetinde Hz. Peygamber'in (شرايع الإسلام): İslâmın şerâî'i olarak anlattığı hususların, imân ifâdesinin bir tefsiri olduğunu belirtmektedir.

Cibrîl Hadisi

Cibrîl Hadisi üzerinde yapılan gerek sened ve gerekse metin tahlillerine göre Cibrîl Hadisi'nin pek çok Hadis kaynağında geçtiği tespit edilmiştir.

el-Kettânî, "Nazmu'l-Mütenâsir" isimli eserinde Cibrîl hadisinin sahâbî râvilerinin sekiz olduğundan bahseder. Ve Şu listeyi verir: Hz. Ömer, Ebû Hüreyre, İbn Ömer, Ebû Zer, Enesbin Mâlik, İbn Abbas, Ebû Âmir el-Eş'arî, Cerir bin Abdillâh el-Becelî⁹

Cibril Hadisi üzerine yapılan yeni çalışmalarda, kaynaklarda Cibril hadisinin toplam onbir sahâbi tarafından rivâyet edildiği nakledilmektedir.¹⁰ Bu sahâbiler, Hz. Ömer, Abdullah İbn Ömer, Ebû Hüreyre, Ebû Zer, Umeyr bin Katâde, İbn Abbas, İbn Mesûd, Enes bin Mâlik, Ebû Âmir el-Eş'arî, Cerir bin Abdillâh olup, Şîa kaynakları tarafından Hz. Ali'ye yapılan isnadla birlikte Cibril Hadisinin sahâbi râvisi 11'e ulaştığı olduğu görülmektedir.¹¹

el-Kettânî, Mütevâtir hadisler arasında zikretse de Cibril hadisi, Âhad¹² dır. Fakat Sahabe tabakasından sonraki tabakalarda râvi sayılarının artmasıyla Meşhur¹³ seviyesine ulaşmıştır. Kütüb-i Sitte'deki senedler içerisinde en âli isnadlı olanı, Buhârî ve İbn Mâce'nin rivâyetlerinde zikrettikleri olup, her birinde sahâbe de dahil olmak üzere beş râvi bulunmaktadır. En nâzil senedli olan rivâyetler ise, Müslim ve diğer kaynaklarda geçen İbn Ömer rivâyetidir ki, Müslim'e kadar yedi râvisi vardır. Umûmî olarak hadisin Kütüb-i Sitte'deki varyantlarının bütün tabakalardaki râvi sayısı 67'ye ulaşmaktadır.¹⁴

Kaynaklardaki Durumu

Cibril hadisi, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere pek çok kaynaktan bazen tam/mufassal¹⁵ bazen de muhtasar¹⁶ olarak geçmektedir. Rivâyetler arasında muhteva itibâriyle birbirleriyle örtüşenler bulunduğu gibi, birbirleriyle tam örtüşmeyen, bazı rivâyetlerde bulunan ifâdelerin bazılarında bulunmaması şeklinde rivâyetler de bulunmaktadır. Meselâ, İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği rivâyette¹⁷ Hz.Ömer ve İbn Ömer'den gelen tarikelere göre¹⁸, "imanın" tanımı sadedinde "Kadere iman"; "İslâm"ın açıklamasında da "hac" zikredilmemiştir.¹⁹Yine Ebû Hanîfe'nin eserlerinde²⁰ zikrettiği İbn Ömer ve İbn Mesûd tarikiyle gelen rivâyetlerde "İslâm'ın Şerâii nedir?" şeklindeki ifâde, diğer kaynaklarda "Şerâî" kelimesi zikredilmeksizin, sadece "İslâm nedir?" şeklinde geçmektedir.

İman-İslâm İlişkisinin Mâturîdî Yorumuna Esas Olan Rivâyet

Bilindiği üzere İmâm Mâturîdî, İman-İslâm kavramlarının ifâde ettiği mânâ konusunda, bu iki kavramın hakikatte aynı şeyi ifâde ettiğini düşünmektedir.²¹ O, bu konuda Ebû Hanîfe'nin görüşlerini benimsemiştir. Ebû Hanîfe, el-Fıkhu'l-Ekber'de "lûgat itibâriyle "iman" ve "İslâm" arasında fark vardır, fakat İslâm-sız iman, imansız da İslâm olmaz. Onların ikisi de bir şeyin içi ve dışı gibidirler. Din ise, "iman", "İslâm"

ve "şerâiin" hepsine birden verilen isimdir."²² diyerek iman ve İslâm'ın aynı şey olduğunu belirtir.

İmâm Mâturîdî, Ebû Hanîfe'nin iman ve İslâm'ın aynı şey olduğuna delil olarak getirdiği [Alkame bin Mersed Yahya bin Ya'merâ İbn Ömer] tarikiyle naklettiği Cibril Hadisinin²³ bu rivâyetinde Hz.Peygamber'in (Şerâiu'l-İslâm) olarak anlattığı hususların, "iman" ifâdesinin bir tefsiri olduğunu belirtir.²⁴

Mâturîdî, imânı "kalbin tasdiki" olarak gördüğünden, amelleri imândan kesin olarak ayırmakta, imânı asıl, amelleri ise imânın gereği olarak görmektedir.²⁵ Çünkü Allah Kur'an'da imân ile ameli ayrı zikretmiş ve amelleri yerine getirmeyenleri kınamakla birlikte mü'min olarak vasıflamıştır. Mesela bir âyette: "Erkek veya kadın, mü'min olarak kim yararlı iş işlerse, işte onlar cennete girer. Kendilerine zerre kadar zulmedilmez" (Nisa,124) buyurulmaktadır. Mâturîdî'ye göre bu âyet, amellerin imâna dâhil olmadığını göstermekle birlikte, amelleri yerine getirmek hususunda hassas davranılması gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü, "Kim mü'min olarak sâlih amel işlerse" ifâdesi, açıkca amelin, imanın icabı olduğunu, ancak şartları arasında yer almadığını gösteriyor. Eğer Sâlih amel işlemek iman olsaydı, o zaman Allah, "kim mü'min olarak iman amelini işlerse"²⁶ derdi. Bu sebeple o, amelleri imanın bir parçası olarak gören Hâriciler, Mutezile ve Ashâbu'l-Hadis'in görüşlerine açıkca karşı çıkar ve onları eleştirir.²⁷

Gerek Ebû Hanîfe'nin gerekse Mâturîdî'nin İslâm ve İman konusunda delil olarak zikrettikleri Cibril hadisinin (Şerâiu'l-İslâm) lafzını içeren üç rivayet şekli vardır. Bunlardan ikisi İbn Ömer tarikyle, biri de İbn Mesûd tarikiyle gelmiştir.

a) İbn Ömer tarikiyle gelen birinci rivâyet:

Ebû Hanîfe (150/)nin el-Fıkhu'l-Ebsat'ta (Şerâiu'l-İslâm) ifadesinin geçtiği rivayetin isnad zinciri şöyledir:

[Ebû Hanîfe Alkame bin Mersed Yahya bin Ya'mer âİbn Ömer]

Hadisin isnadında İnkıtâ vardır. Zira rivâyet zincirinde Ebû Hanîfe ile İbn Ömer arasında iki kişi vardır: 1. Alkame bin Mersed (Kûfeli, vefatı. 120 civarında), 2. Yahyâ bin Ya'mer. (Basralı vefatı. 90 civarında)

İsnada göre Alkame bin Mersed, bu rivâyeti Yahyâ bin Ya'mer'den almıştır. Tabakât kitaplarında Alkame bin Mersed'in Yahyâ bin Ya'mer ile görüştüğüne dair bilgiye rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla

bu rivâyetin isnâdında bir kopukluk söz konusudur.²⁸ Hadis Munkatı'dır.

Bununla beraber bu rivâyet benzer rivâyetlerce desteklenebilir ve bu şekilde de zayıflıktan kurtularak hasen li-ğayrihi mertebesine yükselebilir. [Tatlı, age. s. 88-89]

b) İbn Ömer tarikiyle gelen ikinci rivâyet; Ebû Hanîfe (150/)'nin Müsned-i Ebi Hanîfe'de²⁹ geçmektedir: Bu tarikin Ebû Hanîfe'ye kadar olan isnâdı yine;

[Ebû Hanîfe Alkame b. Mersed Yahyâ b. Ma'mer İbn Ömer]şeklindedir.

Ebû Hanîfe'den ise bu rivâyeti beş kişi almıştır. Bunlar da:

1. Züfeyr b. el-Huzeyl,
2. Dâvûd et-Tâî,
3. Muhammed b. el-Hasen,
4. Ebû Abdîrrahmân el-Mukri'
5. Beşşâr b. Kırât'dır.

Bu rivâyetin isnâdı da önceki gibi munkatıdır. Çünkü Alkame b. Mersed ile Yahyâ b. Ya'mer arasındaki râvî düşmüştür. Bu durum da rivâyetin sıhhatini zedelemektedir. İsnâdının munkatı olması sebebiyle tek başına ihticâc edilemez.

c) İbn Ömer tarikiyle gelen üçüncü rivâyet; Müsnedü Ebî Hanîfe'de³⁰ geçmektedir. Onun da rivâyet zinciri şöyledir: [Hammad bin Süleyman (ö. 120) İbrahim en-Nehâî (ö. 96) Alkame bin Mersed (ö. 120 civarı) İbn Mesûd (ö. 32)]

Bu hadisin İsnadında da inkıta vardır. Çünkü Alkame'nin doğrudan İbn Mesûd'dan hadis alması mümkün değildir. Arada bir râvî düşmüştür. Netice olarak, isnâdının kopukluğu nedeniyle bu rivâyetle tek başına istidlâl etmemek uygundur.

Buna mukabil bu rivâyette yer alan ortak bilgilerin kabul edilmesi ve diğerleriyle bir arada düşünülerek zayıflıktan hasen li-ğayrihi derecesine yükselmesi mümkündür.³¹

Cibrîl hadisinin (Şerâiu'l-İslâm) lafzı ile gelen bir başka rivâyet de Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin Hilyetü'l-Evliyâ'sında³² İbn Ömer'den naklettiği hadistir.

Bu hadis hakkında Ukaylî, şöyle değerlendirmektedir: "Bu hadisi Ebû Hanîfe ve Cerrah bin Dahhak rivâyet etmişlerdir, onlar Mürcîdîdir."³³

Yapılan değerlendirmelerde, hadiste geçen (شرائع) kelimesinin hadisin aslında olmadığı bunun sonradan ilave edildiği söylenmektedir. Nitekim Müslim, bu hadisi Mürcîilerin rivâyet ettiğini ve bu ifadenin

de mürcîilerin ziyâdesi olduğunu belirtir. (شرائع) ifadesinin râfîzî olduğu bilinen Şirzime tarafından hadise eklendiğini ifade ederek bu rivâyeti kabul etmez. (شرائع) ifâdeli rivâyet Kûfelilerin, diğerleri ise Basralıların olup, Basralı râvîlerin hafızasının daha güçlü olduğunu belirtir.³⁴

Mûlahaza

Bütün bu değerlendirmelerden sonra şu sorulara cevap arayacak olursak:

İslam-İman ilişkisi konusundaki Mâturîdî yorumunda delil olarak kullanılan Cibrîl hadisinin rivâyet şekli, senedlerindeki inkıta nedeniyle ihticâca elverişli değildir. Ancak benzer rivâyetlerin desteğiyle hasen li-ğayrihi seviyesine çıkarak delil olarak kullanılabilir.

Sihhat durumu ancak diğer rivâyetlerle desteklenmek suretiyle ihticâc edinilebilecek olan bir rivâyeti, gerek Ebû Hanîfe gerekse Mâturîdî niçin delil olarak kullanmışlardır?

Bu soruya şu şekilde cevap verilebilir:

1. Ebû Hanîfe, diğer rivâyetlere muttâlî olmamış olabilir. Çünkü onun yaşadığı dönem tasnif faaliyetlerinin henüz başladığı dönemdir. Mâturîdî ise, aynen Ebû Hanîfe'nin eserlerinden naklettiği için üzerinde fazla durmamış olabilir.

2. Diğer rivâyetlere muttâlî olmuştur fakat kendi kriterlerine göre bu rivâyetleri tercih etmiştir. Nedir kendi kriterleri?

Ebû Hanîfe, hadis, rivâyetine pek istekli davranmamıştır. Çünkü Kûfe'nin hadis vaz'ının merkezi haline gelmiş olması

Hadis tasnif faaliyetlerinin henüz yeni başlamış olması,

Hadislerin Kur'ana akla ve arzedilmesi

İsnad hassasiyetinden ziyade, hadisin muhtevâ sağlamlığını dikkate alması.

Benzer kriterler Maturîdî de bulunmaktadır. Maturîdî'nin hadis tenkid noktası, sened değil metindir. Onun için râvîlerin rivâyet noktasına değinmez. Ayrıca başlangıç itibâriyle Âhad olan bu rivâyet daha sonra meşhur olmuştur. Meşhur hadis hakkında Mâturîdî'nin değerlendirmesi farklıdır. Şöyle ki:

a. Meşhur hadis, Mâturîdî'ye göre "İlm-i tum'nine"dir. Mütevâtîr gibi olmasa da ona yakın hüküm ifade eder.

b. Yine Mâturîdî'nin hadis değerlendirmesinde Amelî mütevâtîr anlayışı vardır ki, amelin yaygın hale gelmesi halidir. "Bu konuda selevin icmâi oluşmuştu",

“selefin kavli bu yöndedir” ifadeleriyle amelin yaygınlığına vurgu yapmıştır.

c. Âhad hadisler konusunda “sübûtunda şüphe olmasa bile, asıl bilgi kabul edilen kaynaklara arz edilmeden kullanılmamalıdır”. Bu ve benzer kriterler açısından bakılarak mezkur rivayetin niçin delil olarak kullanıldığı değerlendirilebilir.

“Tehânevî, hadis rivayetini iki kısma ayırır:

Birincisi: İsnad zincirindeki râvilerin zikredilmesiyle Hz.Peygamber’e ulaşan rivâyet türü. Buna TAHDİS yolu denir. Ashâbu’l-Hadis’in yolu budur

İkincisi: Rivâyetlerden istinbad yapıldıktan sonra çıkartılan hükmün ihbârı şeklindedir. Buna da İFTA yolu denir.

Ebû Hanîfe birinci yol olan Tahdis yoluyla değil, ikinci tür olan İfta yoluyla rivâyette bulunmuştur.”³⁵ Abdullah bin Mübârek, Ebû Hanîfe’nin muhaddislerin çoğunun tâbî olduğu birinci yola değil de niçin ikinci yolu yani ifta yolunu tercih ettiği sorusuna

“çünkü kendinden öncekileri ve şeyhlerini bu şekilde buldu.” demektedir.³⁶

Gerek Mâturîdî’nin gerekse Mâturîdî ulemânın rivâyet malzemesinin naklindeki genel metodu, sened zikretmeksizin doğrudan haberin ait olduğu şahsa izâfe etme şeklindedir.³⁷ Ancak zaman zaman, özellikle Hz.Peygamber’e izâfe edilen (Merfû) haberlerin naklinde, sahâbî râvilerinin zikredildiği de olur.³⁸

Mâturîdiyyenin sened konusundaki bu metodunu, Bazı bilim adamları coğrafi ve mezhebî bir gelenekten ziyâde, bunu “meslekten” yani hadisçi olmamaktan kaynaklanan bir hususiyet olduğuna bağlıyor iseler de³⁹, bizim kanaatimiz, Mâturîdî’nin pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da Ebû Hanîfe’yi takip etmesi sebebiyle yani “selefin kavli bu yöndedir” düşüncesi gereği metne daha fazla ağırlık verdiği yönündedir. Ayrıca gerek Ebû Hanîfe gerekse Mâturîdî, hadis rivâyeti konusunda ifta yolunu takip etmişlerdir.

(Vallahu a’lemu bi’s-sevâb)

Dipnotlar

- 1 İbn Receb, *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, (thk. Şuayb Arnaud ve İbrahim Bâcis), s.114, 1415/1995, Beyrut.
- 2 Kutlu, S. *İlk gelenekçiler*, s.74
- 3 Kutlu, S. *a.g.e.*, s.75
- 4 Kutlu, S., *a.g.e.*, ayn.yer
- 5 Kutlu, S., *Mâturîdîlik*, s.42
- 6 Bkz.:Ebu Hanife, *Kitabu’l-Âlim ve’l-Müteallim*, s.15-16; (Arapça, s.46-48)((Kutlu, S., Mâturîdîlik, s.39)
- 7 Kutlu, S., *a.g.e.*, s.42
- 8 Mâturîdî, *K.Tevhid*, s.394-397, 401.)
- 9 Bağcı, M, H., *İnsanın Kaderi*, Ankara, 2009, s.132
- 10 Tatlı, B., *Cibril Hadisi Ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, s.71(dipnot), 205
- 11 Tatlı, B., *a.g.e.*, 205
- 12 Âhad: Umumiyetle mütevatir derecesine yükselemeyen haberlere denir. (M.Üğür, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ank, 1992, s.7).
- 13 Meşhur: Âhad haber, rivâyet tarikleri mütevatir derecesinde olmamak şartıyla çoğalırsa Meşhur olur.(M. Üğür, *a.g.e.*, ayn.yer)
- 14 Nazlıgöl, H., *Hadiste Metin İnşası Ve Metin İnşası Açısından Cibril Hadisi Rivayetleri*, s.121.
- 15 Nesâî, VIII, 101, ha.4991.
- 16 Buhâri, *Sahih*, İman, 37.
- 17 İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VI, 157.
- 18 Tayâlisi, *Müsned*, s.5
- 19 Tatlı, B., *a.g.e.*, s.99
- 20 *el-Fıkhu’l-Ebsat*, s.37 (İmam-ı Azam’ın Beş eseri içinde) Trc. Mustafa Öz, İstanbul, 1981(Ayrıca, bkz.: Şamile, *el-Fıkhu’l-Ebsat, eş-Şerhu’l-Müeyesser, ale’l-Fıkhu’l-Ebsat ve’l-Ekberi’l- Mensubin li Ebi hanifete*, Muhammed bin Abdirrahman el-Hamîs, Nâşir: Mektebetü’l-Fürkan, el-İmârâtü’l-Arabiyye, 1419/199, I, 92)
- 21 Mâturîdî, *K.Tevhid*, thk. Fethullah Huleyf, (İskenderiye, ts.+ İstanbul, 1979), s.394-397, 401.
- 22 Ebû Hanîfe, *El-Fıkhu’l-Ekber*, s.62 (İmam-ı Azam’ın Beş eseri içinde) Trc. Mustafa Öz, İstanbul, 1981.
- 23 *el-Fıkhu’l-Ebsat*, s.37 (İmam-ı Azam’ın Beş eseri içinde) Trc. Mustafa Öz, İstanbul, 1981.
- 24 Mâturîdî, *a.g.e.*, s.396.
- 25 Ak, Âdem, *Mâturîdî Kaynaklarda Mâturîdî ve Mâturîdîlik*, Dokt. Tezi, Ank. 2006, s. 58 (Mâturîdî, *a.g.e.*, s.535’den naklen).
- 26 Maturîdî, *Te’vilat*, II, 368.

وقوله -عز وجل-: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنْ الصَّالِحَاتِ مِنْ الْفَالِغَاتِ مِنْ دَكْرِ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾⁽²⁷⁾
في الآية دليل أن الأعمال الصالحات غير الإيمان؛ لأنه قال -تعالى-: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ
مِنْ الصَّالِحَاتِ . . . وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾، ولو كان إيماناً؛ فيصير كأنه قال: ومن يعمل الإيمان وهو
مؤمن؛ فدل -بما ذكرنا- أنها غير الإيمان، وفيه دلالة -أيضاً- أن الأعمال الصالحة إنما
تنفع إذا كان ثمة⁽²⁸⁾ إيمان؛ لأنه شرط فيه الإيمان بقوله -تعالى-: ﴿وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾؛ دل أن
الأعمال الصالحة لا تنفع إذا لم يكن ثمة⁽²⁹⁾ إيمان، ولا قوة إلا بالله.

27 Ak, Âdem, a.g.e., s.59.

28 Tatlı, age., s.87-88.

29 *Müsned-i Ebi Hanife'de I*, 323, ha. 200 (Şamile).

30 *Şerhu Müsnedü Ebi Hanife*, I, 30-33 (Şamile-Metin şerh içinden alınmıştır).

31 Tatlı, B., a.g.e., 113-114.

32 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 202.

33 Ukaylî, *ed-Duafâu'l-Kebîr*, V, 99, ha.1109.

34 Tuğlu, N., *Mâturidî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, s.193-194 (Müslim, *et-Temyiz*, (thk. M. Muhammed el-Âzamî, by. 1410, s.199-200'den naklen).

35 Tehânevi, *Ebü Hanife*, s.13 (Mukaddimetü'l-lâu's-Sünen içinde)'den naklen Ünal, İ.Hakkı, İmam Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı, Ankara, 1994, s.57.

36 Tehânevi, a.g.e., s.18.

37 Bkz.: Mâturidî, *Kitâbu't-tevhîd*, s.308,387,391,399; *Tabsiretü'l-Ediile*, II, 827, 860, 904 vb'den naklen Kahraman, Hüseyin, *Mâturidîlikte Hadis Kültürü*, Bursa, 2001, s.49.

38 Mesela, Mâturidî, *Kitâbu't-tevhîd*, s.396; *Te'vilat*, s.8'den naklen Kahraman, Hüseyin, a.g.e., s.49.

39 Kahraman, Hüseyin, a.g.e., s.53-54.